

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך כו, תשל"ה

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

לשוננו לעם

קונטרסים עממיים לענייני לשון

בעריכת ע' איתן ומ' מדרן

מחזור כו, קונטרס ב (רנב) פסליו תשליה

לשונותיה של חנוכה

מאת

אבא פנדויד

הוצאת המזכירות המדעית של האקדמיה ללשון העברית
ירושלים

בהתקנת הקונטרס לדפוס סייעה
נורית רייך

אלה שתי שיחות ששודרו ב־קול ישראל. השמיען: דניאל
פאר, דן כנר וגליה נתיב.

דפוס רפאל חיים הכהן בע"מ, ירושלים

דניאל: שלום לכם גליה ודן, ושלום על המאזינים.
נתכנסנו היום לשוחח על דברי לשון מענייני חנוכה, כדרכנו
בשאר המועדים. והנה, מי שמנסה להתכונן לנושא הזה,
מופתע מן החידות והסתומות שבחג הזה. למשל, יש קוראים
לו חג המכבים. אבל מאין השם מכבי? אין איש יודע.
גליה: נדמה לי, שגם אין יודעים איך לכתוב את השם
הזה. יש כותבים מכבי בכ"ף, ויש כותבים בק"ף.

דן: אתה שואל על השם מכבי. גם על טיבו של חג
החנוכה התלמוד עצמו שואל, מהי חנוכה, ועל זה הוא
משיב במעשה של פך השמן, שהספיק לשמונה ימים. אבל
החידה המפתיעה ביותר היא, שאין על חנוכה שום מסכת
במשנה ובתלמוד, אף לא פרק אחד! אף לא משנה אחת!
אין משנה מיוחדת אחת העוסקת בחנוכה.
גליה: ועל פורים?

דן: על פורים יש מסכת מיוחדת, משנה וגם תלמוד.
גליה: והיא נקראת "מסכת פורים"?
דן: לא. היא נקראת מסכת מגילה. כלומר, מגילת
אסתר.

דניאל: דומני שבזה כבר ענית גם על שאלה יסודית.
לחג הפורים יש מגילה, ולחג החנוכה אין מגילה. הפול תלוי

במזל. על פורים יש מגילה בתניך, ועל המגילה הזאת של פורים שישנה בכתב – נרקמה תורה שבעל-פה: יש משנת מגילה, ויש תלמודים, ויש מדרשים. לחג החנוכה אין מגילה כזאת בתניך, ואם אין מגילה בתניך – אין עליה מסכת, ולא תלמוד, ולא מדרשים. וזה אופייני כל כך למסורת של היהודים: אם אין פסוקים – אין דרשות, אין סיפורים ואין אגדות.

גליה: לאמתו של הדבר, אי אפשר לומר, שחג החנוכה אין לו מגילה. הלוא היה ספר המכבים. אלא שלא צירפו אותו עם כתבי הקודש. בימים ההם כבר היה התניך כמעט חתום. ספר המכבים איחר מדיי לבוא. הוא נכתב בערך בשנת מאה לפני סה"נ. אילו הקדים כמה דורות, אולי היה מתקבל לתוך כתבי הקודש, כמו, נאמר, ספר דברי הימים. וחבל. הפסדנו את המקור העברי של ספר המכבים. דן: אבל מעניין, שאצל הנוצרים ספרי המכבים נחשבים כאחד מספרי הקודש. והוא נשתמר אצלם היטב ובקדושה, ממש כמו ספרי התורה והנביאים והכתובים. בעיני הנוצרים הראשונים היו המכבים סמל למלחמה באלילי יון, ועל כן קדושים. עד היום הזה יש לפנסייה הקאתולית כמה מבני חשמונאי, שנחשבים קדושים לנצרות. ובייחוד סיפור האם ושבעת בניה – זה קידש את הספר בעיני הנוצרים, והם מחשיבים את ספרי המכבים כמו את כתבי קודשם. באמת חבל שלא נשמר בידינו המקור העברי. קצת מוזר: מדוע קרה כך? מדוע לא נתקדש אצל היהודים הנוסח העברי של ספר המכבים כמו אצל הנוצרים?

דניאל: הבט: אם מתרגמים שני ספרים עבריים לשפה זרה, למשל, את ספר יהושע ואת ספר המכבים – אז בתרגום לא יהיה הבדל בין שני הספרים. אם גוי בחוץ לארץ קורא את שניהם בלועזית, לא יוכל להרגיש הבדלי לשון שבין ספר יהושע לבין ספר המכבים. אבל יהודי היושב בארץ ישראל ויודע עברית, בודאי היה מרגיש מיד, שיהושע הוא ספר קדום מאוד ובעל ייחוס, וספר המכבים הוא ספר חדש. חכמי ישראל מן הסתם היו רואים ספר חדש כזה – ספר המכבים – בעיניים אחרות.

גליה: בכל זאת גם היהודים שימרו את הספר הזה יותר מחמש מאות שנה בנוסחו העברי. הנוסח העברי של ספר המכבים עוד היה מצוי בידי יהודים עד אחרי התלמוד, ורק מאז נעלם – ואיננו. בעברית גם לא נקרא הספר "ספר המכבים", אלא שם אחר: משהו מעין "שר בית סרבני אל" (כך כתוב באותיות יוניות). ועד היום הזה אין יודעים איך לפענח את השם הזה בדיוק. יש כל מיני ניסיונות והשערות, אבל אין ודאות.

דן: גם השם הלועזי של הספר, כלומר: "ספר המכבים" (כמו שפינו אותו המתרגמים ליונית) – גם השם הזה קצת מוזר. מדוע "ספר המכבים"? הרי לא כולם היו מכבים. מסופר שם, שהיו למתתיהו הפהן שבמודיעין חמישה בנים, ולכל אחד מהם היה פיגוי: ליוחנן קראו גדי, לשמעון קראו תרסי, ליהודה קראו מכבי, לאלעזר קראו חורן, ליהונתן קראו אפוס או חבוש (אי אפשר לדעת מתוך הנוסח הלועזי). ובכן יהודה נקרא "מכבי". נכון. אבל לא כולם

מכבים. בגלל מעשי הגבורה של יהודה פשט השם מכבי על כל הספר, ועל פי הספר הרחיבו את השם על כל המשפחה. אבל ממה שכתוב בתוך הספר עצמו אין הצדקה שאנחנו נקרא לכולם "מכבים". לא היו מכבים. כל צורת הריבוי הזאת מופרכת. היה "מכבי" אחד, והוא יהודה.

דניאל: והשם מכבי עצמו, מחזור בעיניכם? הלא אין אנו יודעים מה הייתה צורתו בעברית. ובכן קודם כול – בלי ה"א הידיעה: לא "המכבי", אלא "מכבי", יהודה מכבי – בלי ה"א. והשנית: כ"ף או ק"ף? אי אפשר לדעת. בתרגום הארמי כתבו בק"ף. ומה האות השלישית? ב"ת או ב"ת? מקבי או מְקָבִי? בנוסח היוני אין הב"ת כפולה, על כן, מן הסתם, אין בה דגש, ובכן: לא מקבי, אלא מְקָבִי. אבל גם את התנועות אי אפשר לנחש. ייתכן שבעברית היה משקל השם לא מְקָבִי, אלא מְקָבִי, כמו שְׁבִתִי, מְרַדְכִי, משהו כעין זה. אי אפשר לדעת.

גליה: מעניין. שם מפורסם כל כך וסמלי, ואין אנו יודעים איך לקרוא אותו. דבר כזה קרה לנו גם בשם של בר-כוכבא. עד לפני שנים אחדות לא ידענו שבר-כוכבא כתב את שמו בעברית לא "בר-כוכבא", אלא בן-כֹּסְבָה, – עד שנתגלו איגרותיו במערות שעל יד עין-גדי. אולי עוד יתגלה שמו האמיתי של יהודה: מקבי, או מקבי, או מי יודע.

דן: אנחנו מתקשים לפענח את השם מכבי, ושוכחים

את השם חשמוֹנַאי. הלוא המשפחה שלהם לא נקראה על שם יהודה מקבי, אלא על שם חשמוֹנַאי.

דניאל: זה נכון. אבל גם כאן נשתרש מנהג לועזי, לקרוא למשפחה הזאת חשמוֹנַאים.

גליה: מה מוזר בשם חשמוֹנַאים?

דניאל: מוזר מאוד. אתן לכם דוגמה. מלכות בית דוד נמשכה כארבע מאות שנה: עד חורבן הבית הראשון. איך נאמר זאת בעברית? שבארץ יהודה מלכו הַדְּוִידִים? מעולם לא קראו למלכי בית דוד הַדְּוִידִים, ולא למלכי בית חשמוֹנַאי הַחשמוֹנַאים.

דן: לא רק במלכים. פידוע היו תלמידים ותלמידי תלמידים להילל וגם לשמאי. וקראו להם בית הילל ובית שמאי. כך! אבל לא ה־היללים ולא ה־שמאים.

גליה: רגע אחד. בכל זאת. הלוא כל המקרא מלא מצורות כאלה: לשאול משפחת השאולי, לגלעד משפחת הגלעדי; משפחות השמעוני; וכן הגדי, והראובני והמנשי; לשבט הדני, ועוד ועוד. ויש גם ברבוי. אתם זוכרים מירמיהו ל־ה, הנזירים מבני יונדב בן רֶקֶב, שלא שתו יין וגרו כל ימיהם בתוך אוהלים. והנה את בני בית רֶקֶב ירמיה מכנה כמה פעמים: בית הרכבים, בני בית הרכבים. ואם אומרים הרכבים, מדוע לא נאמר החשמוֹנַאים?

דניאל: אבל יש כאן הבדל דק. לכאורה את צודקת: לבני לוי קוראים לוֹוִים, מדוע לא לבני חשמוֹנַאי חשמוֹנַאים? בכל זאת יש הבדל. לבני לוי קוראים לוֹוִים, אבל לבני

אהרן אין קוראים "אהרנים", אלא בני אהרן, או בית אהרן.
ההבדל דק מאוד, אבל לא קשה להרגיש בו.
גליה: רגע, רגע, אני רוצה להבין. יש לי רושם שאתה
רוצה להבדיל בין שבט שלם, או משפחה ענפה – מצד אחד,
ומצד שני שושלת מצומצמת של בית מיוחס: בית אהרן,
בית דויד, בית יהוא, בית חשמונאי.

דניאל: נכון, עכשיו הגדרת בדיוק. הלוא בעצמך
השתמשת במלים שונות. כאן אמרת: שבט, משפחה – וכאן
אמרת: בית. "משפחה" הוא מושג רחב, אבל "בית" – מצומצם
מאוד. למשל, אומרים: בית דויד, ולא משפחת דויד.
יש הבדל חשוב. אנחנו היום נוטים לשפוח את ההבדל שהיה
לפנים בין ביתו של אדם לבין משפחתו, חזאת מפוח
השפעת המלה הלועזית family. המושג "משפחה" היה פירושו
כמו היום אצל הערבים "חמולה" – זהו בעברית "משפחה".
לעומת זה, למושג המצומצם, באמת לא אמרו "משפחתו"
של אדם, אלא ביתו.

דן: למה נחפש הרבה בהגדרות? הנה לכם ההלכה
בתלמוד: "מצות חנופה – גר איש וביתו". כלומר, גר
אחד של חנופה לאיש עם כל ביתו, גר אחד יוצא ידי כולם:
האיש ואשתו ובניו ובנותיו. זה נקרא "ביתו". שימו לב:
נאמר "איש וביתו", ולא "איש ומשפחתו". משפחתו הלוא היא
מפוזרת בבתים רבים. אבל גם בעניין חשמונאי כך. אין
בתלמוד "חשמונאים", אלא לעולם: בני חשמונאי, בית חשמונאי,
מלכי בית חשמונאי, מלכות בית חשמונאי. מי זה המציא את
הריבוי "חשמונאים"?

דניאל: ומי המציא את הריבוי "מכפים"? לא היה צורך להמציא אותו. הוא ישנו ביונית ובכל שפות אירופה. בשפות האלה הלוא אומרים כך עד היום הזה: ההאבסבורגים, המדיצ'ים, הפאטמים. והמתרגמים לעברית, כשרצו להחזיר לעברית על ידי תרגום מן התרגום – הם הנהיגו את הצורה הלועזית הזאת "חשמונאים".

גליה: לפי זה איך נאמר על קברות החשמונאים שבמודיעין? קברות בית חשמונאי?

דן: כן! מה מוזר בזה?

גליה: אבל אני זוכרת את הצורה חשמונאים ומכפים גם אצל יליג וגם אצל ביאליק. למשל, יליג גומר את שירו "הנרות הללו" בייאוש:

טוב היה אוֹרֶם בימי החשמונאים.

אך הימים ההם לא שָׁבִים, לא באים.

האלֶּכּם חשמונאים בריבוי. גם ביאליק, בשיר למתנדבים

בעם:

נחשפה נא שכבות האורות הרבים!

הו, בני המכפים! – (ואל תשכחו, זה ביאליק).

דניאל: קודם כול, בודאי, שמת לב, שבדוגמאות שהבאת יש חרוז. ומה אין עושים למען החרוז? אבל לעצם הענין: אני סבור, שלעולם אין לנפנף בדוגמות מביאליק או מפל סופר, יהיה חשוב כמה שיהיה. אנו מבררים כאן לא מה שכתב ביאליק, אלא מה דרך המסורת של הלשון שלפני ביאליק, ושגם ביאליק שאב ממנה. זה לעולם טוב לדעת.

אם נדע לכתוב עברית כמו ביאליק, מותר יהיה גם לנו לסטות כמו ביאליק. אבל לבחור מביאליק רק את הסטיות שלו שסטה מדרך המלך – ולא ללמוד ממנו את דרך המלך עצמה – זו שיטה קצת קלה מדי.

דן: אתה יודע, מה התנאים אומרים על פנון זה? הם אומרים דבר חריף מאוד. הם אומרים כך:

לעולם – הלכה כדברי בית הילל. והרוצה לעשות כדברי בית שמאי – עושה; כדברי בית הילל – עושה. התופס קולי בית שמאי וקולי בית הילל – רשע! מחומרי בית שמאי ומחומרי בית הילל – עליו הכתוב אומר: והפסיל בחושך חולך. אלא: אם כבית שמאי – פקליהם וכחומריהם; אם כבית הילל – פקליהם וכחומריהם – (ע"פ חולין מג-מד ותוספתא עדיות ב, ג).

דניאל: תודה רבה. זהו. אין לבחור מתוך הקלאסיקאים רק את ה"צימוקים" שהם גוחים לנו. או – או.

גליה: אני מציעה שנחזור לענייננו. אתה אומר שהריבוי מכבים והריבוי חשמונאים (במקום "בית חשמונאי") – שכל זה בא לנו מתוך התרגומים ללועזית, מפני שהמקור העברי של סיפור חנוכה אבד ואיננו. לפי זה ההפסד גדול מאוד. אי אפשר לנו לשחזר את המלים העבריות, שהיו בספר המכבים. אבל זה נראה לי מוגזם. הבאמת כל כך מעט אנחנו יודעים עברית, עד שאי אפשר לנחש, מה היו הביטויים העבריים שבמקור?

דניאל: למה לנו לנחש? אפשר לנסות. נניח, שספר

יהושע אינו מצוי בידנו בעברית, ואנו רוצים לשחזר אותו מתוך תרגום, כגון מתוך תרגום אנגלי. נושיל שלושה מומחים, וכל אחד ואחד מהם ינסה לשחזר לפי כוחו. אין בי ספק, שכל אחד ואחד מהם ישחזר את ספר יהושע בצורה אחרת.

דן : ואני חושב, שאין צורך לנסות. כבר נעשו ניסיונות כאלה. למשל בן סירא, שחי סמוך לזמנם של החשמונאים.

גליה : של בית חשמונאי!

דן : תודה, של בית חשמונאי. גם משלי בן סירא אבדו ונעלמו, ונעשו ניסיונות לשחזר אותם לעברית מתוך תרגום. והנה קרה פלא ונמצא המקור. רוב פרקי המקור נתגלו לפני כ־80 שנה בעלייה נידחת ועזובה של בית כנסת עתיק בקאהיר, בתוך גניזה של אלפי דפים בלים וקרועים. ולפני שנים אחדות נמצאו בחורבות מצדה עוד שרידים אחרים, קדומים מהם ומקוריים יותר. כאן הייתה הזדמנות להשוות את המקור עם הניסיונות לשחזר. ומה מתברר?

גליה : זה נשמע כמו בלש.

דן : כמו בלש גרוע. מפני שמתברר, שלא הצליחו לשחזר בדיוק אפילו שורה אחת. הפול בקירוב, לעולם לא בדיוק.

דניאל : ואני אספר לכם על ניסיון אחר, מלפני שנים אחדות. כידוע, נתגלו מגילות הרבה במערות שבמדבר יהודה, ובאחת מהן היה מזמור לציון. אתם יודעים, יש חוקרים שאינם אוהבים לפרסם מיד מה שיש להם, אלא שומרים את המציאה במגירה, כאילו הוא רכושם הפרטי.

וכשהואיל החוקר ההוא, בטובו, להודיע לקהל מה שיש לו, לא פרסם את המזמור פלשונו העברית, אלא בתרגום משלו לצרפתית. את המקור העברי שמר לעצמו. מה עשו חוקרים בישראל? מרוב סקרנות היה מי שניסה לתרגם לעברית מתוך הצרפתית. ורק אז קם אותו החוקר ופרסם את הניסוח העברי שמצא במערה. עכשיו אנחנו יכולים להשוות את הניסוח לתרגם מתוך תרגום – עם המקור עצמו. ומה לדעתכם התוצאה?

גליה: כבר שמענו. אפשר לשער.

דניאל: כן. נוכל לשער. אין למצוא אפילו חצי שורה שזה המקור. כל השחזורים החטואו.

דן: הניסיונות האלה למצוא פתרונות לפי ניחושים נראים כמלאכה לבטלה. דומני שאריסטו הוא שאמר, שפגד הפתרון האחד והיחידי שהוא הנכון, הפתרונות הבלתי-נכונים מספרם אין-סופי. גם בתרגומים אפשר לנסות שחזורים עד אין סוף. אבל המקור עצמו לעולם הוא מתחמק. אי אפשר לקלוע ולכון בדיוק לפי ניחושים. זה נראה כמשחק טוטו.

גליה: ולי נדמה, שיש כאן מוסר השכל לכל אותם הניסיונות שמנסים לתקן (כביכול) את התנ"ך לפי ניחושים. לפי הניסוח של אריסטו זוהי מלאכה, שאין לה סוף ואין לה תכלית.

דניאל: רבותי, שכחנו שאנו עוסקים בענייני חנוכה ובספר המכבים, והגענו לעניינים רחוקים – ובינתיים זמננו מתפזז.

דן: ואני חושב, שכל מה ששוחחנו שייך יפה לעניין.
ומדוע? מפני שפולנו למדנו את ספר המכבים (א': המקבים.
עכשיו אני מבולבל, אינני יודע איך לבטא את השם) – ובכן,
פולנו למדנו את ספר המכבים, ואנו שוכחים שזה ספר
מתורגם, ולענייני העברית אין ללמוד ממנו כלום.

גליה: ואני נזכרת עכשיו, שבאחת משיחותינו הדגשנו,
שדבר כזה קורה גם בספר האגדה של ביאליק. גם בו חלק
גדול מאוד מן האגדות אינו אלא תרגום (של רבניצקי או
של ביאליק), ומי שרוצה ללמוד מן העברית שבאגדות האלה
צריך להיזהר מאוד, ולדעת מה מקור ומה תרגום.

דניאל: ואני אספר לכם שוב מעשה בחוקר עברי,
שבנה מחקר שלם על ביטוי אחד שמצא בבן-סירא. לאחר
שנתפרסם המחקר, בא הפרופסור מ'צ סגל ו'ל ופרסם הערה
קצרה באחד מכתבי העת, ובה הזכיר לחוקר, שאותו ביטוי
אינו של בן-סירא כלל וכלל. הלוא אמרנו קודם, שלא את
כל בן-סירא מצאו בנחה, אלא את רוב הפרקים. מה
שחסר השלים הפרופסור סגל מתוך התרגום היוני. ואותו
חוקר טעה, ולא הבחין בין מקור לתרגום, ובנה על אותה
מלה מגדל הפזר באויר.

דן: לדעתי, יש בזה קצת אשמה בצורת ההדפסה. מדוע
אין מסמנים בבן-סירא, מהו מקור ומהו שחזור. בחורבות
מצדה סימנו הארכיאולוגים המשחזרים קו שחור, שמבדיל
בין החלק המקורי ובין השחזור. דבר כזה צריך לעשות
גם בספרים, גם בבן-סירא וגם בספר האגדה.

גליה: ולי מסקנה אחת למעשה: שבנצח כל ביטוי
שבספר המכבים אינו אלא ניחוש. וכל קורא חייב לזכור
זאת.

דן: שאלתי היא לא רק מה היה כתוב במקור העברי
של ספר המכבים. אני סקרן לדעת דוקא את השמות היוניים
שבספר זה, ואיך לקרוא אותם: אנטיוכוס? אנטיוכוס?
אנטיוכוס? איזו הברה יש להטעים?

דניאל: גם זה מנהג מוזר של מחברי ספרים בזמננו.
מבזבזים הן תועפות על ניקוד ועל ציורים ועל עטיפות.
אבל אין מחבר בישראל מעלה על דעתו, שאם נותנים שם
זר לפני הקורא, צריך להדריך אותו, איך להגות אותו.
דומני, שספר חייב לשרת את הקורא, ולא להרגיל אותו
לקריאה עילגת.

גליה: ואתה חושב, שרק בספר המכבים? הלא בכל
ספרי ההיסטוריה והגיאוגרפיה כך. מרביצים שם שמות
לועזיים לעשרות ולמאות, ולעולם אי אפשר לדעת, איפה
ההברה המוטעמת. למשל: טופוקלס? טופוקלס? טופוקלס?
דן: גם האנציקלופדיות שלנו וגם המילונים למיניהם
אינם עושים זאת. אני מציע, שנברר עכשיו בקיצור כמה
שמות מענייני חנוכה.

דניאל: אומר לכם בקיצור. יש ביונית שלוש אפשרויות
של הטעמה: האחת – בסוף המלה: פֶּרִיקֶלֶס. האחרת – לפני
הסוף, "מלעיל": סוקראטס. ועוד אפשרות – לפני – פני הסוף,
בשלישית לפני הסוף: הומרוס. אפשרות זו, של הטעמה

שלפני-פני הסוף אינה מצויה בעברית (זולת בנסוג אחור, וגם זה נדיר מאוד).

וכדאי לזכור: אנטיכוס – בשלישית לפני הסוף, וכן דַמְטְרִיוֹס, אריסטוֹבּוּלוֹס, אלקימוֹס, אנטיגוֹנוֹס. אבל שם נקבה: אנטיגוֹנָה – בשנייה לפני הסוף. וכן השם נִקְנוֹר – בשנייה לפני הסוף. אבל הורקנוֹס – מלרע.

אני חוזר ואומר: לשמות שהטעמתן לפני-פני הסוף יש לנו לזכור עוד לעניינו: אנטיכוס, וכן בית סְלֹקוֹס. ואביו של אלכסנדר הגדול היה פיליפּוֹס. ואיש הצבא, הנוכח הרבה בספר המכבים: טימוֹתֵאוֹס.

גליה: וכי לא יכלו לסמן זאת בספרי הלימוד?

דן: והשמות גורגיאס ויאסון ועוד.

דניאל: לא, לא. היזהר יאסון הגייתו בסדר. גם ביונית כן. אבל שמות אחרים נשתבשו אצלנו מחוסר סימן. ובכן לא גורגיאס, אלא גורגיאס; ולא גִי־יאס, אלא לי־יאס. וכבר הזכרנו נִקְנוֹר: יום נִקְנוֹר, שער נִקְנוֹר – אלה מלעיל. גליה: והמעניין ביותר, שיש שמות יוניים, שהטעמתם בסוף, מלרע, כמצוי בעברית. ואת זה אין הקורא יודע: סופוקֶלֶס, פריקֶלֶס.

דניאל: ולא אלה בלבד. אותו אנטיכוס, ששמו מוטעם בהברה השלישית שלפני הסוף – פיניוֹ אֶפִּיפֶּאנוֹס מוטעם מלרע, בסוף: אפִּיפֶּאנוֹס. וכבר אמרתי, שהוא הדין הורקנוֹס.

והנה, למשל, שמה של העיירה אֶמֶמֶאוֹס. שם היה

ניצחונו המפורסם של יהודה מפני על צבאו של גורגיאס.
 גליה: אַממאוס, אתה אומר. הלוא זה הכפר עַמְאָס
 שעל יד לטרון. רק ביונית היה השם "אממאוס". בעברית
 הוא נקרא חֶמֶת, או חֶמְתָּא.
 דן: בעברית, את אומרת. אבל איך אפשר לדעת מה
 היה כתוב בעברית? הלוא המקור העברי של ספר המכבים
 אינו.

דניאל: רבותי, הרחקנו קצת בשיחתנו. הנוסח העברי
 של ספר המכבים אבוד, ועכשיו גם זמנו אבוד. ועדיין
 לפנינו כמה דברי לשון מענייני חנוכה. למשל, השם חנוכה –
 מה בדיוק נחנך בחנוכה? ומאין השם חג האורים? ומה פירוש
 הביטוי בימים ההם בזמן הזה? ועוד שאלות הרבה.
 ראשית, השם חנוכה. חנוכת מה? מה נחנך?
 דן: מה שאלה: יש ספק? נחנך, כמוכן, בית-המקדש.
 נתחדשה בו עבודת הקודש.

גליה: אבל אני משערת מה השאלה. יש במקרא כמה
 פעמים הביטוי חנוכת הבית, ויש חנוכת המזבח, והשאלה:
 מה חג החנוכה שלנו בא לחוג: את חנוכת המקדש? את
 חנוכת המזבח? את חנוכת המנורה?

דניאל: זהו. זאת השאלה בדיוק. אם נאמר את השם
 במלואו, מהי המלה שצריך להוסיף למלה חנוכה.

דן: לפי הסיפור המפורסם שבתלמוד הבבלי נכנסו
 מבני חשמונאי למקדש, לאחר שחיללוהו היונים, כדי לטהר
 אותו. חיפשו בו שמן למנורה, עד שמצאו פכית אחת חתומה

בחזתמו של פהן גדול, כלומר סימן, שהשמן שבתוכה טהור. השמן הזה הספיק בדרך נס לשמונה ימים, ומכאן אריכות החג, לא פחות משמונה ימים. לפי זה, כאילו חגו של חנוכה המנוחה.

גליה: הסיפור יפה מאוד. אבל בספר המכבים הסיפור מפורט הרבה יותר. בספר המכבים נאמר, שהמקדש היה פולו מחולל ומטומא במשך שלוש שנים שלמות, וכשכבש אותו יהודה, חנך הוא ואנשיו לא רק את המנוחה, אלא את כל כלי הקודש, את השולחן ואת הפרוכת, ואת השערים ואת הדלתות. והדבר החשוב ביותר: המזבח. נאמר שם בפירוש, שחג החנוכה הוא חג חנוכה המזבח.

דן: אבל מדוע שמונה ימים?

גליה: נאמר שם (בספר המכבים), שחנוכה המזבח נעשתה שמונה ימים, אבל לא נאמר מדוע.

דניאל: ולדעתי לא כל כך קשה לנחש מדוע. הלא כבר היו חנוכות כאלה. אחת בימי משה, ואחת בימי שלמה. בימי משה, כשגמרו להקים את המשכן, היה צריך לחנוך אותו ולקדש את הכהנים – וזה נמשך 7 ימים. בספר ויקרא הם נקראים שבעת ימי מילואים (בעברית החדשה שלנו היינו קוראים לזה שבעת ימי הֶהָרְצָה). וכן בחנוכה הבית בימי שלמה – גם כן 7 ימים. החידוש היחידי שבחנוכה המזבח של יהודה מכבי – שלא נמשכה שבעה, אלא שמונה ימים. למה הוסיפו את היום השמיני, באמת לא הוסבר.

גליה: גם אני לא מצאתי הסבר בספר המכבים א'.

אבל באיגרות שבספר המכבים ב' יש הסבר מענין. האיגרות האלה נשלחו מירושלים מבית-דינו של יהודה מכפי אל יהודי אלכסנדריה שבמצרים, ובהן הודעה, שעליהם לחג את החג הזה בעשרים וחמישה בכסליו שמונה ימים לזכר חג הסופות.

דן: זכר לחג הסופות בחודש כסליו?

גליה: כן. נאמר שם, שלא יכלו לחג אותו במועדו חודשיים קודם לכן, מפני שבימי הצרות היו נתונים בהרים ובמערות כחיות השדה. והאיגרת מספרת, שחגגו אותו בחודש כסליו בלולים ובפרי הדר – כסופות לכל דבר. ועל כן שמונה ימים – גם כן כדן סופות.

דן: זה רק מסביר, מדוע שמונה ימים. אבל שם החג כמובן לא היה סופות, אלא באמת חנוכה: טיהור המזבח לעבודת הקודש וחנוכתו.

גליה: ובכן, מה ששרים בפזמון ("מעוז צור ישועתי") על חנוכת המזבח – זה השם הנכון והמדויק של החג הזה. ממש כמו במקרא: לא סתם חנוכה, אלא חנוכת המזבח. דן: אבל בימי התלמוד כבר לא היה מקדש ולא היה מזבח, ולא היה צורך לקרוא לחג הזה חנוכת המזבח. בתלמוד הוא נקרא בקיצור חנוכה. לא בסמיכות ("חנוכת המזבח", ולא "חנוכת המנורה"), ולא בה"א הידיעה (החנוכה), אלא בקיצור ובסתם: חנוכה.

דניאל: לענין הזה שאמרתי, ששם החג הוא בלי ה"א הידיעה – השמתם לב לצורה הדקדוקית של השם חנוכה? דן: מה מיוחד בצורה הדקדוקית?

דניאל : המיוחד בה, שהיא עושה לנו צרות צרורות
בניקוד. על פי כללי התנועות, לא ייתכן לומר בְּחִנוּכָה,
לְחִנוּכָה, אלא לעולם בְּחִנוּכָה, לְחִנוּכָה.
גליה : בגלל החטף שבחית.

דניאל : נכון. ובגלל החטף הזה אי אפשר לדעת מה
הַכּוּנָה : בְּחִנוּכָה הזאת, או בְּחִנוּכָה סתם. תמיד בְּ, לְ, כִּי :
בְּחִנוּכָה, לְחִנוּכָה, כְּחִנוּכָה – גם אם אין יידוע.

גליה : ויש עוד סיבוך : אם מוסיפים וייו החיבור, אין
לומר וְלְחִנוּכָה, וּבְחִנוּכָה, אלא וְלְחִנוּכָה, וּבְחִנוּכָה –
אף על פי שאין כל יידוע. אפשר להשתגע מן הדקדוק
הזה.

דן : בכל זאת, איני מבין את התרעומת. מה מיוחד
כל כך במלת חנוכה? הלוא גם בַּחֲתוּנָה אותה צרה : וּבְחִתּוּנָה
אחת, וְלְחִתּוּנָה אחת. לא : וּבְחִתּוּנָה, וְלְחִתּוּנָה – אלא וְלְ-,
וּבְ-, כֵּאלֹלוֹ הַחֲתוּנָה כֵּאלֹלוֹ הָאִידִיעָה. וכן בריבוי לא
וּבְחִתּוּנֹת רַבּוֹת, אלא : וּבְחִתּוּנֹת רַבּוֹת – כֵּאלֹלוֹ בִּידוּעַ.
ובאמת אין כאן שום יידוע.

דניאל : מאחר שכבר נפלנו בפח של הדקדוק, אזכיר
לכם עוד פרט אחד : מדוע חנוכה ולא חֲנֻכָּה (כִּי רפה)?
גליה : יש מלה כזאת בעברית, חֲנֻכָּה, בכִּי רפה?

דניאל : אין. אבל במלים אחרות יש, וההבדל חשוב :
יש אֲרוּכָה ויש אֲרָכָה : אֲרוּכָה ומֵרִפָּא (אֲרוּכָה – כִּי רפה,
ולא כִּי). ארוכה לחוד, אֲרָכָה לחוד. ארוכה שם-עצם,
אֲרָכָה – תואר, והכף דגושה בדגש חזק, ומוכפלת בהגייה.
בכתיב ללא ניקוד אנו פותבים אֲרָכָה – ארוכה.

דן: יש עוד. למשל פְּתוּבָה, להבדיל מִפְתּוּבָה. אבל
 כאן להפך: פְּתוּבָה אינה שם-עצם, ודוקא פְּתוּבָה שם-עצם.
 גליה: אתם מחפשים לכם דוגמות קשות: בית-בית,
 כֶּף-כֶּף. אבל יש שינויים והבחנות דקות יותר. למשל:
 אֲחֻזָּה נְחֻלָּה כנגד אֲחֻזָּה פְּחָדָה - גם פה יש הבדל בדגש:
 אֲחֻזָּה - שם-עצם; אֲחֻזָּה - אינה שם-עצם. וכן יש חלוקה
 (למשל: היא חלוקה על דעתו) - ולעומת זה: חֲלָקָה, חֲלָקָה
 הכסף, חֲלָקָה הארץ. קוֹף בדגש וקוֹף בלי דגש: חֲלָקָה /
 חֲלֻקָה - שינוי במשמעות.

דן: למה לנו לחפש מלים יחידות? ניקח את כל
 המשקל כולו: פָּעוּל, פָּעוּלִים, פָּעוּלָה - ולעומת זה יש פָּעֻלָּה
 בכפל ע"י הדגש. ויש הבדל במשמעות: פָּעוּלָה אינה שם-
 עצם. שם-העצם רק בדגש: פָּעֻלָּה.

גליה: ואני יכולה להדגים לכם הבחנה בולטת יותר.
 למשל, אם אנו אומרים: שני אנשים ערומים - מה פירוש
 ערומים?

דניאל: הואיל נא בטובך להגות היטב היטב, ואז
 נוכל לדעת מה הפירוש: עֲרוּמִים או עֲרֻמִּים? הכול תלוי
 בהגיית הדגש: עִירָם (או עָרָם) - בריבוי: עֲרֻמִּים. החולם
 נהפך לתנועת או קצרה ודגושה. לעומת זה עָרוּם (כלומר
 עָרוּם פְּנֻחָשׁ), עָרוּם, עֲרוּמִים - השורק נשאר שורק, וכמובן
 בלי דגש אחריו.

דן: רבותי, דקויות כאלה בהגייה, מי יכול לעמוד
 בזה? אנחנו קריינים, יכולים לדייק. לנו לא קשה להגות עֲרֻמִּים,

וְלִהְבְדִּיל מִזֶּה עָרוּמִים. אֲבָל הַצִּיבּוֹר, שְׁאִינִם קְרִיִינִים, אַתֶּם יוֹדְעִים מָה הֵם עוֹשִׂים? אִינִם אוֹמְרִים לֹא יִנְחָשִׁים עָרוּמִים, וְלֹא שְׁעָלִים עָרוּמִים, אֲלֵא מִמְצִיאִים צוּרָה חֲדָשׁ עָרְמוּמִיִּים. וְאִזּוּ מִבִּנְיָנִים בְּדִיוֹק. אִם לֹא תֹאמַר עָרְמוּמִיִּים, אֲלֵא עָרוּמִים, לְמַשֵּׁל שְׁעָלִים עָרוּמִים – יִשְׁאַלְוּ אוֹתְךָ: מָה פִּתְאוֹם שְׁעָלִים עָרוּמִים? הֲלוֹא הֵם לְבוּשִׁים פְּרוּהָ.

דְּנִי אֶל: בִּנְיָנִים צִלְלָנוּ בְּדִקְדוֹק, וְשִׁכְחָנוּ שְׁאִנִּי עוֹסְקִים בְּשֵׁם חֲנוּכָּה. אַתֶּם יוֹדְעִים שִׁישׁ לַחַג הַזֶּה עוֹד שֵׁם אֶחָד: חַג הָאוּרִים.

דָּן: אֲנִי רוֹאָה, שְׁשׁוּב אֲנִי מוֹכְרָחִים לַעֲסוֹק בְּדִקְדוֹק: חַג הָאוּרִים. מְדוּעַ אוּרִים, וְלֹא אוּרִים? הֲלוֹא יֵשׁ הַבְדֵּל בֵּין אוּר וּבֵין אוֹר.

גְּלִיָּה: מָה הַבְדֵּל?

דָּן: אוֹר פִּירוּשׁוֹ אֵשׁ. וּבִכְלָל, בְּמִשְׁנָה וּבִתְלִמּוּד בְּדֶרֶךְ כָּלֵל אֵין אוֹמְרִים אֵשׁ, אֲלֵא אוֹר. וּבַחַג הַחֲנוּכָּה בְּנִדְאֵי אֵין הַכֹּתֶנֶה לֹאֵשׁ, אֲלֵא לְמֵאוֹר (כְּלוֹמֵר שֶׁל נְרוֹת), וּבִכֵּן לֹא אוֹר, אֲלֵא אוֹר.

גְּלִיָּה: שׁוּב נִשְׁתַּבֵּשׁ כָּאֵן מִשְׁהוּ. מֵאֵין הַשֵּׁם הַזֶּה חַג הָאוּרִים (אוֹ חַג הָאוּרִים)?

דְּנִי אֶל: שׁוּב לֹא מִמְקוֹר עִבְרִי. הַהִיסְטוֹרִיָּה הַיְחִידִי שֶׁלֵּנוּ מִימֵי הַחֲרוּבָן, יוֹסֵף בֶּן מִתְיָא (זֶה שֶׁקְרָא לַעֲצֻמוֹ בִּיּוֹנִית יוֹסֵפּוֹס פִּלֵּאבִיוֹס) – אַתֶּם יוֹדְעִים, שֶׁמִּכְתָּבִיו בְּעִבְרִית אוֹ בְּאַרְמִית לֹא נִשְׁאָר לָנוּ כְּלוֹם. הוּא הֵנִיחַ לָנוּ אֶת כָּל סִפְרֵינוּ

בִּיּוֹנִית. וּשְׁם הוּא מְזַכֵּיר אֶת הַחֵג הַזֶּה, אֲבָל אֵינּוּ קוֹרְא לֹ
"חֲנוּכָה" אֲלָא חֵג הָאוֹרוֹת (אוֹ הָאוֹרִים). הוּא אֹמֵר, שֶׁהַחֵג
נִקְרָא כֵךְ, מִפְּנֵי שֶׁהִישׁוּעָה בָּאָה לְיִשְׂרָאֵל כִּמּוֹ אוֹר שְׁזָרַח
פֶּתָאוֹם. זֶה כְּמוֹכֵן דְּרַשׁ. אֲבָל הָעִיקָר הוּא, שֶׁבַחֵג הַזֶּה
מִדְּלִיקִים הֵרֵבָה אוֹר, וּמִכָּאֵן הַשֵּׁם.

דָּן : אֲבָל הוּא אֹמֵר זֹאת בִּיּוֹנִית. וְאֵיךְ אֲנַחְנוּ צְרִיכִים
לְתַרְגֵּם אֶת שֵׁם הַחֵג הַזֶּה לְעֵבְרִית?

דְּנִיָּאל : הִנֵּה, זֹאת הַבְּעִיָּה. הוּא אֹמֵר אֶת הַמְּלָה אוֹר
בְּלִשׁוֹן רַבִּים, וּבִיּוֹנִית, כְּמוֹכֵן. וְהַשְׂאֵלָה הִיא, כְּשֶׁאֲנִי בָּאִים
לְתַרְגֵּם לְעֵבְרִית, מַה צְרִיכָה לִהְיוֹת צוּרַת הַרִיבּוּי בְּעֵבְרִית?
גְּלִיָּה : אֲנַחְנוּ רְגִילִים הַיּוֹם לִזְמַן "אוֹרוֹת". "פֶּאֲרִיס עִיר
הָאוֹרוֹת", וְאֵינִי יוֹדַעַת עַל סִמֵּךְ מַה.

דָּן : אֲנִי חוֹשֵׁב, עַל סִמֵּךְ הַבִּיטוּי "אוֹרוֹת" מֵאוֹפֶלֶל. זֶה
בִּיטוּי יָדוּעַ מִן הַפִּיּוּטִים.

גְּלִיָּה : אֲבָל, הֲלוֹא יֵשׁ בַּתְּהִלִּים בִּיטוּי בְּרוּר : "לְעוֹשֶׂה
אוֹרִים גְּדוֹלִים, כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ". זֶה פְּשׁוּט : אוֹר – אוֹרִים;
כְּמוֹ חוֹר – חוֹרִים, תוֹר – תוֹרִים.

דְּנִיָּאל : מַעֲנִיין : אֶת הַפֶּסוּק הַזֶּה שֶׁבַתְּהִלִּים ("לְעוֹשֶׂה
אוֹרִים גְּדוֹלִים") אֹמְרִים בַּתְּפִילַת שְׁחֲרִית, בְּכָל יוֹם, וּבְכָל־
זֹאת אֵין אִישׁ אֹמֵר הַיּוֹם בְּעֵבְרִית אוֹרִים, אֲלָא "אוֹרוֹת".
אֵינִי יוֹדַע מְדוּעַ. אֲבָל לִפְנֵי מֵאָה שָׁנָה עוֹד הָיָה מִי שֶׁכָּתַב
אוֹרִים : רְאוּבֵן מִירְקִין בְּמֵאמְרוֹ בִּ"לְשׁוֹנֵנוּ לַעֲם" (קוֹנְטֵרַס
קִצְּיָה, שְׁנַת תִּשְׁכ"ט) מְזַכֵּיר, שֶׁהַחוֹקֵר יִצְחָק בֶּר לִיְנוֹן הוּא
שֶׁתַּרְגֵּם מִיּוֹנִית אֶת שֵׁם הַחֵג : חֵג הָאוֹרִים. וּמֵאֵן, זֶה יוֹתֵר

ממאה שנה, נוסף השם הזה על חג החנוכה, בעברית המחודשת:
חג האורים. כאמור, לפני כמאה שנה.

דן: ואיך הגענו מ־אורים אל אורים?

דניאל: גם זה התחיל מאותו מאמר. אותו לוינון הסתמך
על הפסוק שבישעיהו פרק כד: "על כן באורים כבדו ה' –
אף על פי שזה פסוק קשה וסתום. אחר כך בא טשרניחובסקי,
וחיבר את שירו על ליל חנוכה:

טרם עוד יכבה כל נר חג האורים

ומתים בְּעִיר נָחוּ אֶל שְׂרִיקַת צִרְצָרִים.

החרוזה אורים – צִרְצָרִים. ומאז החרוז הזה של טשרניחובסקי
(לפני יותר מ־70 שנה), נתאזרח הצורה חג האורים עד היום
הזה.

דן: זוהי כל המסורת? בסך הכול שבעים וכמה שנים?
אבל עלי להודות, שלגבינו הצעירים גם זה כבר נחשב כמו
בימים ההם, ולא בזמן הזה.

גליה: אתה אומר: בימים ההם, ולא בזמן הזה.
אבל בנס של חנוכה אנו אומרים: בימים ההם בזמן הזה.
דניאל: כך כמעט בכל הנוסחאות; אמנם יש גם גורסים
"ובזמן הזה".

דן: ולא רק בחנוכה. גם בפורים מברכים לפני קריאת
המגילה: "שעשה נסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה".

גליה: מה פירוש בימים ההם בזמן הזה?

דן: בימים ההם בזמן הזה – כלומר: בתאריך הזה,
בכ־ה בחודש פסליו.

גליה: אבל כשאמרת קודם "ולא בזמן הזה" - לא נתפנות לתאריך.

דניאל: רגע, רגע, יש כאן קצת בלבול. בואו ונבהיר את הדבר. ניקח לדוגמה את הביטוי "בשעה זו". מה פירוש "בשעה זו"? "בשעה זו" אני יושבים ומשוחחים - המשמעות ברורה. גם בשבוע שעבר בשעה זו ישבנו ושוחחנו - גם כאן המשמעות ברורה. ובכן, אמרנו בשעה זו, ועוד פעם בשעה זו. והלוא הפונה לשעה אחרת, שלפני שבוע, ולא לשעה זו. איך אפשר לומר פעמיים בשעה זו, לשתי שעות שונות? בכל זאת: תאמרו, שיש כאן בלבול?... אין שום בלבול. תלוי במה מודדים את הזמן: בימים - או בשעות? כלומר, לפי הלוח - או לפי השעון. אם מודדים לפי הלוח, אז כמובן נשתנה מספר היום, וזה יום אחר וזמן אחר. ושעת אחרת. ואם לפי שעון - לא נשתנה מספר השעות. שהרי השעון חוזר על עצמו, והוא מראה שוב ושוב את אותו המספר כל 12 שעות. על כן, כשאנו רומזים באצבע על השעון ואומרים "בשעה זו", אפשר שפירושה עכשיו, ואפשר שפירושה אתמול, או שלשום, או לפני שבוע. אין כל סתירה.

גליה: בעצם אין זה עניין של שעות וימים דוקא. אפשר גם צירוף אחר. למשל: "בחודש ההוא ביום הזה". הלוא גם מספרי הימים חוזרים ונשנים כמו שעון.

דן: או: "בשנה ההיא בחודש הזה". גם החודשים חוזרים כמו שעון. בקיצור, כל יחידה גדולה עם יחידה קטנה. וזאת הפונה כשאומרים "בימים ההם בזמן הזה": בימים ההם -

הפֶּתַּה ליחידה הגדולה, לתקופה; בזמן הזה - הפֶּתַּה
ליחידה הקטנה, לתאריך של סוף פסליו.

דניאל: מעניין. אתה משתמש במלה "תקופה", ואומר:
"באותה תקופה". כל הויכוח שלנו לא היה מתעורר, לולא
נאמר "בימים ההם בזמן הזה", אלא כך: שעשה נסים
לאבותינו "באותה תקופה בתאריך הנוכחי". ואז היה הפול
ברור, בלי בעיות: "באותה תקופה בתאריך הנוכחי" - מה
דעתכם על העברית הזאת?

גליה: "באותה תקופה בתאריך הנוכחי" - זו עברית,
באמת, מדויקת מאוד. משרדית! של נוטריון. יופי של
עברית!

דן: בואו נדבר ברצינות. איני נזכר בכל סיפורי חנוכה
סיפור אחד שמתחיל במלה: "בתקופת". אלא אומרים פשוט,
בימי: "בימי יונים", "בימי מלכות יוח", "בימי מתתיהו בן יוחנן
כהן גדול".

גליה: ואני איני יודעת, מדוע היום צריך להתקשט
במלים יפות ולומר: בתקופת החשמונאים, בתקופת צ'רצ'יל,
בתקופת המאגדט. כל אדם אצלנו חושב, שהוא צריך לדבר
כמו פרופסור להיסטוריה. מתביישים לדבר במלים פשוטות
ולומר: בימי.

דניאל: אבל הדבר המשעשע ביותר היא המלה "נוכחי":
"השעה הנוכחית", "המלחמה הנוכחית", "הזמן הנוכחי",
"הישיבה הנוכחית". כל זה, כמובן, תרגום מגושם מלועזית.
וגם בלועזית אין מגוימים כל כך. אצלנו שוכחים, שאפשר

לומר בכל הפשטות: "המשבר הזה", "בזמן הזה", "השיבה הזאת", "השנה הזאת".

דן: אבל בואו ונניח לביטוי הזה, ונתבונן בכל הפסקה כולה. נאמר שם: על הנסים ועל הפורקן ועל הגבורות ועל התשועות ועל המלחמות, שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה – הפול מובן, חוץ ממלה אחת שנוטים לשכוח: על הפורקן. מה זה פורקן?

גליה: אדם גותן פורקן למועקה שלו. פורקן – שחרור, מוצא, יציאה לחירות.

דניאל: הפול יפה, אבל שוכחים מאין באה אלינו המלה הזאת. פורקן אינו אלא תרגום ארמי למלה העברית "גאולה" או "פדיון, פדות, ישועה, תשועה" – את כל אלה התרגום הארמי מוסר במלה אחת כוללת: הפורקן. אתם רואים, בדבר הזה העברית עשירה יותר. במקום פורקן יש בעברית מושגים מדויקים יותר.

דן: אם כן, איך נכנס הפורקן לתוך לשון התפילות? דניאל: זה כל הסוד. אתם יודעים שסגנון התפילות מחבב לכפול מלים. כשאמר שם "על התשועות ועל הפורקן" – אין בזה שני דברים (תשועות לחוד ופורקן לחוד), אלא: תשועות, כלומר פורקן. המלה הארמית "פורקן" מתרגמת את המלה תשועות.

גליה: יש לי שאלה. בכל מקום אני רואה את הנוסחה הזאת באותיות גדולות: "על הנסים (או "ועל הנסים") ועל

הגבורות ועל הפורקן וכי' שעשית לאבותינו בימים ההם
בזמן הזה". זה פסוק משונה: על הנסים שעשית... וכי' -
נקודה. חסר כאן משהו. מה - על הנסים? מי - על הנסים?
איפה הנשוא? ואיפה הנשוא?

דן: זה פסוק תלוש מתוך הקשר. אנו מודים על...
ועל הנסים.

גליה: יפה מאוד. אבל איפה כתוב שאנו מודים?

דן: כתוב בתפילה: מודים אנחנו לך וכי' על חיינו...
- ובהמשך: (ו)על הנסים ועל הפורקן וכי', ועל כולם -
יתברך ויתרומם שמך וכי'.

דניאל: התפילה הזאת שהזכרתי (מודים אנחנו לך
וכי') יש לה שם בעברית: הודיה. אתם יודעים, שתפילת
העמידה, שלוש פעמים ביום, יש בה שמונה עשרה ברכות
(ביתר דיוק: תשע-עשרה ברכות). הברכה האחרונה היא
ברכת השלום: שים שלום וכי'. הברכה שלפני האחרונה
(כלומר השמונה עשרה) היא ברכת ההודיה שאמרנו פרגע
- מודים אנחנו לך וכי'. ומה עושים בחנוכה? בחנוכה
משלבים את המלים "על הנסים ועל הפורקן וכי'" לתוך
ברכת ההודיה היום-יומית.

דן: הלא זהו מה שאומרים בתלמוד: "בהלל והודאה".
באותו הסיפור על פך השמן, שנעשה בו נס והדליקו ממנו
שמונה ימים - נאמר שם כך: "לשנה אחרת (כלומר שנה אחרי
הנס) קבעום, ועשאוּם ימים טובים (כלומר 8 ימים טובים
לזיכרון) - בהלל והודאה". מהו הלל אנו יודעים. ומהי

הודאה - שמענו כרגע: הודאה פירושה הוספת המלים "על הנסים ועל הפורקן" על ברפת ההודאה.

גליה: יש כאן דבר מוזר ביניכם: אתה אומר הודאה - ואתה אומר הודיה.

דן: בסיפור על הנס שרשמתי לי מן התלמוד הבבלי כתוב: "בהלל והודאה" - באל"ף.

דניאל: ואני בכונה שיניתי ואמרתי הודיה ביו"ד. ואגלה לכם את האמת: תמיד אני חושש, שמא יטעו המאזינים ולא יבחינו בין הודאה באל"ף לבין הודעה בעי"ן. מה עשיתי? שיניתי את האל"ף ליו"ד, ועכשיו אני בטוח שיבינו בדיוק. כל זה, בעוונותינו הרבים, שמבלבלים עי"ן באל"ף. ואפילו אני מבטא כהלכה, גם אז בזמן שאני אומר הודאה באל"ף, יש חושבים, שאיני יודע לבטא, ושאיני מתכוון לעי"ן. זה מין גלגל חוזר, שמה שאני עושה איני מצליח: לא במבטא נכון, ולא במבטא משובש. בשני האופנים אין מבינים כהלכה. על כן אמרתי הודיה ביו"ד - וחסל.

גליה: יש עוד זוג כזה של מלים, השקעה והשקאה, וגם שם יש בלבול. בזמן שמדברים בענייני חקלאות, ויש בה הוצאות גדולות, לעולם אי אפשר לדעת אם הפונה להשקעה או להשקאה. מה עושים? משנים את ה"השקאה" להשקיה - וחסל.

דן: ואני מכיר עוד זוג כזה, שכבר דיברנו באחת מתכניותינו: התרעה והתראה. ושוב אותה צרה: אם אני הוגה היטב את האל"ף, חושבים שאני מתכוון לעי"ן. ואם איני מבטא את העי"ן היטב, אז אין כל הבחנה בין התרעה

בעינין להתראה באל-ף. מה אפשר לעשות כאן? נדמה לי שגם כאן נצטרך להחליף את האל-ף ביו-ד ולומר התרִיָה, להתרות, התרִיָת בית המשפט, שתי התריות – והכול ביו-ד.

דניאל: יש עוד עצה אחרת, כמו שעושים נואמים הרבה: לדוגמה: "איני מתכחש להודאה באל-ף ש...", שכבר שמענו את ההתרעות בְּעִי-ן, שְׁהַמְשָׁעִים האלה יצריכו הרבה השקאה באל-ף, והדבר הזה לא ירבה לנו עושר בעינין וגם לא באל-ף... ואתם יודעים, הפירושים האלה שהאנשים מוסיפים – למה זה דומה? למי שרצה לשלוח מברק, וחשש שמא לא יבינו את המברק בדיוק. מה עשה? קפץ לתוך הרפכת וגסע אל האיש עם המברק בתוך כיסו, פדי שיוכל להסביר לו מה שכתוב במברק.

גליה: בינתיים שכחנו במה עסקנו. עסקנו בדיני חניפה, שיש בה שמונה ימים טובים בהלל והודאה. ומהו הלל אנו יודעים. כבר שוחחנו על כך: שישה פרקי תהילים, שהראשון בהם מתחיל ב"הללויה". וזהו הלל. אבל כבר שמענו, שיש ימים טובים שאומרים בהם את פרקי ההלל בשלמות, ויש ימים טובים שמקצרים ומדלגים. ולאן שייכת חניפה?

דן: בחניפה חובה לומר הלל שלם, כלומר לגמור את ההלל, בלי קיצורים. אתם רוצים לשמוע איך הרמב"ם מנסח זאת בהלכות חניפה? הנה זו לשונו: "בכל יום יום משמנת ימים אלו גומרים את ההלל. ומברך לפניו: אשר קידשנו במצותיו וציונו לגמור את ההלל". הא לכם שוב פנתו המקורית של הביטוי "לגמור את ההלל".

דניאל : עלינו לגמור את השיחה. פילינו את כל זמנו
עד תום. ובמה אברך לסיום? אין ברכה מסורתית לחג
החנוכה. נאמר אפוא, כמו שמקובל בשנים האחרונות: אורה
ושמחה בחג האורות.

דן : מה אמרת? בחג האורים! שכחת מה שדיברנו.
גליה : מה?! בחג האורים! שכחת את החרוז של
טשרניחובסקי.